

te ostaviti!« I tako sam u tom društvu pod oružjem i djelomice nabijenim puškama odveden u Zagreb u Kazinu».

»U tom sad spomenutom kazinu nije se razgovaralo ni o izboru podžupana ni sudaca, nu mnogo više su nam plemićima tako prisutni književnici preporučali, predloživali nepodnosiv njemački jaram, kojemu se Ilirci silom hoće podvrći, kao najpogibelnije i nama oštro preporučivali, da se ni koji Ilirac ne pridrži u službi, i ne izabere».

»Slijedeći dan 28. jula t. g., kad smo se svi sastali u dvorištima zemaljske kuće, koja su bila pripravljena za restauraciju, to su pl. Josipović, Pisačić i Črnolalec, koji su onuda vrzali (ponajviše Turopoljci) među sakupljenim običnim plemićima, govorili slijedeće: Braćo! Budite svi složni u izboru prvoga podžupana — samo za gosp. pl. Žuvića treba glasovati. Pazite jedan na drugoga, da nitko od nas protiv toga ne učini. U protivnom slučaju ima se takav smatrati izdajicom domovine i ima se izručiti našem

bijesu u Kazinu». I tako je uslijedilo samo silom izmamljeno glasovanje.

11. augusta 1845., kad sam se slučajno desio u kući Ivana Miletića u Sv. Ivanu (u Gor. Zelini), dođe po svom poslu k ovoj domaći plemić Grgur Antolković, koji se u mom prisuću bez povoda svrnuo razgovor o rečenoj restauraciji, te je među inim spomenuo: da nije do sad s ovom ni s onom strankom posjetio kongregaciju, ali se je nagovoren od književnika kod posljednje restauracije nalazio među Turopoljcima, i tako čuo i vidio, da je obzirom na pravo izbora slobodna volja običnoga plemstva ograničena, što je bilo razlogom velikoga nezadovoljstva.

Izdajući svjedočanstvo o rečenom, potvrđujem to s utiskom moга pečata. Sv. Ivan, 12. augusta 1845. Luka Spinderk, sl. županijske zagrebačke začasni prisjednik suda. v. r. (M. P.)

Njemački original u arhivu Braće Hrv. Zmaja u Zagrebu.

E. Laszowski.

POSLJEDNJA BANSKA INSTALACIJA U ZAGREBU

U staro doba pak sve do g. 1869. banove se hrvatske svečano instaliralo s kraljevskim počastima. »Hrvatom ban je kralj« pjeva hrvatski pjesnik August Senoa, no to nije pjesnička hiperbola. Posljednji ban, koji je svečanom načinom »ustoličen« bio je barun Levin Rauch. Kad mu uspjelo da dovrši nagodbu s Ugarskom bude, do onda namjesnikom banske časti, dne 8. decembra 1868., imenovan banom hrvatskim. Ipak je prošla gotovo čitava godina do njegove instalacije, koja se je ovršila 9. rujna 1869.¹ U ruci mi je niz službenih spisa o toj instalaciji, koju sam ja kao nejak dječak gledao i koja mi je ostala u živoj uspomeni. Današnja generacija već je posve izgubila spomen na banske instalacije, pak će ovaj moj prikaz biti prikladan osvježiti uspomenu na stara vremena.

Hrvatski sabor u svojoj 41. sjednici dne 16. aprila 1869. odredio je, da se ban Levin Rauch od Nyéka »na uzvišenu bansku čast načinom svečanom uvede i umjesti, te je izvedbu saborom sastavljenoga programa izručio domaćoj zemaljskoj vladi, koja je opet cijeli taj posao povjerala posebnom zemaljskom odboru«. Kralj je pak otpisom od 29. marta 1869. za svečani čin umještaja imenovao povjerenikom svojim biskupa

senjsko-modruškoga dra Vjenceslava Soića. U sporazumu s banom određen je rok za svečanosti 8., 9. i 10. rujna u Zagrebu i to prvi dan za svečani uvod, drugi za svečani umještaj, a treći dan za podvorbu i za druge svečanosti.

Postoji čitavi niz spisa, dražbenih i ugovornih zapisnika te računa, koji su iza te odluke ispisani, a tiču se raznih nabava za tu svečanost. Tako zapisnik o krojačkom djelu, t. j. šivanju i žnoranju 120 komada mentena i 120 komada prsluka za banderijalce, koji će o instalaciji jašiti. Ti predmeti morali su biti gotovi do 12. augusta. Svaki tjedan imao je dostavnik najmanje 20 komada mentena i 20 kom. prsluka u županjsku kuću dostaviti. Određeno je »kada budu banderijalci mentene i prsluke za svečanost oblačili mora dostavnik sa svojem ljudmi prisutan biti« da svakome preda njegovu. Fiskalna cijena za odijela utanačena je za krojačko djelo jednoga mentena 4 for. 50 novčića, za jedan prsluk pako 90 novčića. Sličan zapisnik stvoren je sa klobučarima za nabavu od 120 komada »posavačkih šešira za banderijalce«. Šeširi su morali biti sa »šturmbandom« bez pera, »pantleki« su morali biti posve crni. Šeširi su morali biti u tri veličine. Cijena šešira 1 forinta 15 novčića. Zatim je nabavljeno 2640 rifova svijetlih »žnora iz šika«, 120 komada svijetlih menteketa (iz šika) 600 komada dugovastih dugmeta (iz šika) i 120

¹ Ferdo Šišić u svom »Pregledu povijesti hrv. naroda« (Zgb. 1916.) krivo veli 7. septembra 1869. (V. str. 333.)

105. *Skica za opremu učesnika u povorci Rauchove banske instalacije. Muž s posavskim šešišrom 1869.*

crvenih hlačnih žnora. Ti svi predmeti morali su se do 26. jula 1869. gotovo predati osim crvenih žnora, koje je trebalo do 12. kolovoza u županijsku kuću predati. Fiskalna cijena za 22 rifa žnora, 12 komada ružica, 5 dugoljastih dugmeta, jedan menteket i sa jednu žnora za hlače t. j. sve to za jednoga momka i »polag muštre« 3 for. Za taj posao natjecali se Filip, Šimec, Dubrak, Cenkić. Dobio je posao kod »usmene ličbe« Đuro Filip kao najbolji nudilac. Tačno je bio određen način proslave posebnim napucima za vojsku, za muziku vojnu i građansku, te za seoske gajdaše. Bili su napuci za topništvo, za svečani ples, za kazalište, za jašioce koji nose ins'gnije i barjake, te napokon za pučku svečanost.

Zemaljski odbor ustanovio je i posebni program. Svečanost se po tom programu i izvršila. U utorak 7. septembra 1869. sabor je izabrao tri »sjajne« deputacije. Prva se je otputila 8. IX. na dobro banovo u Lužnicu po bana, druga je pozdravila bana u ime naroda pod banskim šatorom u Černomercu. Tu je deputaciju vodio veliki župan zagrebački. Treća deputacija pod vodstvom saborskoga predsjednika čekala je bana pred banskim dvorcem u Zagrebu. Na ko-

lodvoru svirala je glazba, a odbor gradskog zastupstva dočekivao je goste.

8. rujna ispalila se u jutro o 5 s. tri topa, kao znak da počima budnica, a u 11 sati pucali su mužari za pučku svečanost. Posao pučke svečanosti povjeren je odboru »purgara«: Mirku Karpsu, Ivanu Antolkoviću, Tislašiju star., Cerovskom, Herdvigu i Đuranu. Jedan lijepi vol, 50 vedara vina i 2000 hljeba kruha po 5 nč. nabavilo se iz državnih sredstava. Pučka svečanost počela je svečanim vođenjem vola uz muziku iz gornje Ilice (Matošićeve kuće) kroz Jelačićev trg do u Vlašku ulicu. Pratilo je vola osam u bijelo obučenih mesarskih djetića. Sav vol bio je na rogovima i inače iskićen vrpčama i cvijećem.

Ban je stigao u Zagreb popodne, gdje su ga dočekali u Černomercu velikaši, visoko svećenstvo, deputacije, municipiji, korporacije i dr. kod banskog šatora. U samom Zagrebu smjestilo se vojništvo, cehovi, plemstvo turopoljsko, gospođice u bijelom odijelu, počasne satnije posadne i domobranske vojske. Od Černomerca do banske palače, uz gruvanje mužara i topova razvila se velika povorka kočija. Zemaljski banderij odmah iza domobranskog konjaništva otvorio je povorku. Zatim su slijedili iza-

106. Skica (kolorirana) za povorku banderijalaca prigodom Rauchove banske instalacije 1869.

slanici na kočijama, a u posljednjoj kočiji kraljev povjerenik. Iza te kočije slijedili su jašioći s municipalnima barjacima i barjacom državnim. Neposredno pred kočijom banovom jašili su nosioci banskih insignija, a za njima u četveroprežnoj kočiji ban s pratnjom, okružen banderijom grada Zagreba. Drugi odio banderija zaključivao je svečanu povorku. Na trgu kod Keglevičeve kuće pozdravio je kod slavluka bana zagrebački načelnik s magistratom i zastupstvom. Povorka je išla donjom Ilicom, Jelačićevim trgom, Dugom, Kipnom i Pivarskom ulicom do banske palače. Pred ulazom pozdravila je bana u bijelo odjevena gospodica i predala mu kitu bijela cvijeća. U banskoj dvorani ispred deputacije i korpora-

cija, pozdravio je bana predsjednik sabora. Počasne satnije ispalile su tri salve.

Na večer je šest topničkih hitaca dalo znak rasvjeti grada.

U 8 s. bila je bakljada.

Dne 9. rujna u 5 sati dvanaest topova, dalo je znak, da ide budnica. U 9 sati u jutro sabor je izabrao tri deputacije. Prva je pošla po kralj, povjerenika, druga ga je dočekala na ulazu sabornice, a treća na ulazu dvorane. Stigavši povjerenik Soić u sabornicu imenovao je opet tri slične deputacije za dolazak bana. Dok je ban dolazio iz svoga dvora u sabornicu, stajali su na Markovom trgu počasne satnije te turopoljsko plemstvo. Pred banom išli su pješke nosioci barjaka i insignija.

Biskup Soić reče među ostalim, »da je hrvatskome narodu banska čast od najstarijih vremena bila u velikoj cijeni, jer mu je u krv ušlo, da bez zakonito namješćena i svetom prisegom obvezana bana ne može opstati potpuna i savršena zgrada ustavnosti«.

»Ostasmo Hrvati sve do sada, ostat ćemo Hrvati i od sele. Drugovanje s Ugarskom nije nam moglo dosada ništa pokvariti, ne će nam lje pokvariti ni otsada. Mila i sveta svakomu Hrvat u jest narodnost, ustavnost i autonomija, cjelokupnost zemljišna. Svi želimo, radimo i radit ćemo oko toga, da se naš narod hrvatski popne do onoga stupnja izobraženosti, koji mu ide. Nitko tuđin ne će nas lje od njega odbiti«.²

Iza toga govora izvršila se banova prisega po narodnom običaju iza koje je biskup Soić na čast i stolicu bansku u ime kraljevo umjestio bana.

Ban, zasjednuvši bansku stolicu, bude uz burno klicanje »Živio« sa svih strana, od četvorice narodnih zastupnika tri puta u zrak dignut. Na to nastane grmljavina topova...

Onda ban prozbori oveći govor u kojem obećaje, da će biti vijeran kralju i narodu komu je udo, komu pripadaju svi njegove krvi, s kojim ga veže jedna sreća, jedna sudbina i istovjetna budućnost. »Naši su pradjedovi banovali mačem u ruci, branec narod i ognjište i stekli si neumrle lovoričke — duh tadašnjega vijeka kretao se je u toj brazdi, oni su dično vršili dužnost svoju. Slava im! Godine minuše, duh vremena se promijenio, zahtjevi moralni i materijalni naroda udariše inim pravcem, pa upliv nauke, razvoj uma, sila izobraženosti zasjedne mjesto, na kom se negda moralo vlada: i pustim oružjem: jedan od poroda novoga vijeka bijaše: »Gradanski, narodu svomu odgovorni ban« i taj ban netom pred Vami, gospodo, položi prisegu, taj ban stoji na čelu naroda, komu je odgovoran, a taj ban dat će račun o svojim djelima pred pravednim sudištem ljubljenooga naroda svoga«.³

Kad je ban svršio svoj govor završi predsjednik saborsku sjednicu izručujući prije još banu »od strane sabora zastavu i buzdovan, kao znakove uzvišene banske časti i vlasti u ime naroda pozdravljajući ga u ime naroda kao pravoga zakonitooga i ustavnoga bana«. Još je predsjednik pozvao

² Dnevnik sabora troj. kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. 1868.—1870. Zagreb. str. 597 598.

³ Dnevnik sabora 1868.—1871. str. 599.

sabor da ode u prvostolnu crkvu na svečanu službu božju.⁴

U stolnoj crkvi je dočekalo bana visoko svećenstvo u velikom ornatu kod glavnoga ulaza, a muzikalni zbor zaorio je svečano intrade. Crkvena svečanost svršila je s Te-deumom i s tri salve. U svim crkvama i sinagogi bile su zahvalne službe božje. U 3 sata objed kod bana. Već u dva sata poslije podne nastavila se pučka svečanost. Na Zrinskom trgu, koji je još onda bio pusto sajmište pekao se vol i iz posebnog paviljona točilo se vino. Počela je pučka svečanost gruvanjem mužara. Onda se je vol dijelio u narod, hljebovi se davali, novac bacao i vino točilo. Uz to je svirala gradska glazba. Na veče bila je svečana predstava u kazalištu.

O trošku svečanosti poslao je 31. januara 1870. Maksim Šmidt »slavne županije zagrebačke glavni blagajnik kao zemaljski odbornik« svoj spisak, iz kojega vidimo, da je svečanost stajala 13.050 for. i to uvod 1497 for. 3 n. banderij 5198 for. 54 n., varaždinska gradska četa 1044 for. 59 n., pučka svečanost 1059 for. 20 n., kazalište 27 for. 50 n., svečanost u streljani 200 for., ples 2342 for. 13 n., tiskanice 769 for. 1 n., svakojaki troškovi 912 n. U troškovniku nalazi se i točka: Znamenja dostojanstva, ali bez troška, jer je hrv. slav. zemlja banu poklonila banski barjak sitno vezen sa zlatom i srebrom i svilom, a tako je poklonjen banu i buzdovan iz Zrinskova doba.

Zanimljivo je i to, što se je platilo Franji Krežmi slastičaru (ocu slavnoga virtuozu) za podvorbu na plesu:

1000 porcija sladoleda 160 for., 1000 kom. holipa 20 for., 2400 komada slastica 120 for., 100 oka limonade, oranžade i sl. 100 for., 200 čaša kave ala Glace 40 for., 115 funti svakakih slastica, šećera, čokolade, suvo fino voće 163 for., 600 šalica čaja s rumom i skorupom 120 for., 1000 komada peciva za čaj 40 for. Na tom plesu platilo se i Renneru, gostioničaru 115 for. 80 nov. za 7 akova piva i za jelo, koje su upotreбили samo glazbenici i podvornici.

U spisima nalazile se i slike banderijalca i posavskog šešira, koje priopćujem. U banderiju bilo je 120 jašioaca i 5 oficira. Banderijalci bili su poimence popisani iz raznih kotara: kotara sveto-ivanskog, kot. suda zagrebačkog, sisačkog itd. Odijelo banderijalca trebalo je stajati 20 for. 65 n. Naputak o njemu glasi: »U košulju treba 3 i pol rifa, duga mora biti 1 rif. U gaće 3 i pol rifa, za prsluk sedam osmina rifa. O šeširu se veli: »šešir mora lijep biti. Gerersdorfer ga hoće skup sa perjanicom za 1 for. 40 n. najskuplje dostaviti«.

⁴ isto str. 600.

Karasu Mirku, građanu i mesaru za vola, koji je kod pučke svečanosti po gradu vndan i napokon ubit i spečen na ražnju javno na Zrinjevcu te dijeljen u narod platilo se 270 for.

Na posebnoj kartici nalaze se opaske nekog odbornika, možda Šmidta, koje su zanimljive s kulturno-povjesnog gledišta: »Krcelić i Čizmek jesu si silovitim načinom

odijelo uzeli«. — »Čizmek je svojevrijedno trumbentašem odijelo dao«. »Što je sa škri-njama, u kojima je cvijeće bilo?« »Banjake su si gospoda svojevrijedno odnijela«.

Toliko o posljednjoj instalaciji prema spi-sima, što ih je iz ostavštine svog prijatelja Maksimilijana Šmidta primio moj otac Đuro Deželić.

Dr. Velimir Deželić st.

METROPOLITANSKA KNJIŽNICA U ZAGREBU.

Zagrebačka katedralna crkva morala je od vremena svojega utemeljenja imati raz-novrsne knjige, naravno u ono prvo doba takove, koje su bile potrebne za vršenje crkvene službe. Najstariji do danas saču-vani popis crkvenih knjiga nalazi se u in-ventaru katedralne riznice od konca XIV. stoljeća. (Tkalčić, Mon. Civ. Zag. XI, 125.) Taj inventar ne ima napisa godine. Tkalčić drži, da je pisan prema koncu XIV. stolje-ća, ja pako mislim, da potječe iz početka XV. stoljeća, a to zaključujem po tome, što je na str. 136. napisano, da je neki brevijar darovan prebendi sv. Kuzme i Damjana, per condam dominum Blasium custodem. (l. c.) Budući da je kustos Blaž živio još g. 1399., to ta riječ »condam« predpostavlja, da je inventar pisan poslije smrti kustosa Blaža, dakle poslije g. 1399. (Fejer, Cod. dipl. Tom. X. Vol. II. 693.). Nu svakako je taj inventar pisan prije g. 1425. kako to do-kazuje bilješka na str. 144.

Početkom XV. stoljeća imala je katedralna crkva: 5 Antifonara, 6 Graduala, 6 lekcio-nara, 1 Sermocional, 13 Misala, 2 Pasionala i nekoliko inih liturgičkih knjiga, uz to 3 kapitularija, 6 psalterija, 9 brevijara, 2 bi-blije, knjigu zvanu »arhidjakoni«, više inih liturgičkih knjiga, znatan broj bogoslov-skih i liječničkih knjiga, te više djela crkve-noga prava. Sve te knjige čuvale su se u riznici, koja se je nalazila u unutarnjoj sakristiji, a to je bio onaj prostor, gdje su se do g. 1600. obdržavale i kaptolske sjednice, te čuvalo crkveno odijelo, sveto posude i ostale dragocjenosti. Sve te predmete morao je čuvati kustos pod osobnom odgovornošću. U riznici prvostolne crkve imade više in-ventara od XVI. do XX. stoljeća, kojima kaptolski izaslanici predavaju inventar no-vo imenovanom kustosu, samo se u poton-jima već ne izbrajaju crkvene knjige. No da su kustosi podjedno brigu vodili o cr-kvenim liturgičkim i ostalim knjigama, za to imade dosta dokaza u kaptolskom arkivu. Primjera radi navodim, da je kustos Ladi-slav g. 1453. iz katedralne riznice posudio čazmanskom kantu Ivanu rukopisnu

knjigu Bonifacijevih dekreta, pak je na koncu knjige pripisao: Venerabili Dno. Jo-hanni Cantori et Canonico Ecclesie Chas-mensis, sub spe restitutionis est accom-datus, feria secunda proxima ante festum beate Barbare virginis et martyris, Capitulo Ecclesie Chasmensis, Scripsi manu propria ego Ladislaus Custos Ecclesie Zagrabien-sis, anno Dni. 1453.

U registru posuđenih crkvenih predmeta, za kustodijata Mihalja de Colocia, je g. 1505. upisano, da je posuđena doktoru An-driji knjiga morala Grčura, zatim djelo Ene-ja Silvija i knjiga privilegija zagrebačke crkve. (Tkal. Mon. Civ. Zag. XI, 323).

Već je u najstarije vrijeme bio običaj, da su biskupi i kanonici svoje knjige, naroči-to liturgijske i teološke, nakon smrti ostav-ljali crkvi, pak imade ubilježeno konkretnih slučajeva o tome. Tako je primjerice Andri-ja Planckner, kanonik i katedralski arhidja-kon početkom XVI. stoljeća ostavio cijelo svoje sv. pismo crkvi, a mnogi kanonici su prije i poslije njega svoje misale, brevijare i ostale knjige ostavljali crkvi. Još i danas postoji običaj, da se nakon smrti biskupa i kanonika, sve pokojnikove znan-stvene knjige predavaju metropolitanskoj biblioteci, te kustos na službi izlučuje iz ostavine sve knjige toga sadržaja. Kanonik Baltazar Bedeković, pišući poznati životopis Krčelića, među ostalim je upisao: quemad-modum et libros contra statuta capituli, acca-demiae donavit. (Smičiklas »Annuae«, Uvod, LXV). U kaptolskim statutima od g. 1794. (str. 115.) je upisano »post mortem cujuslibet Canonici libros a defuncto relictos, prout jam usu receptum fuerat, pro erigenda Bi-bliotheca sincere asservari procurat, qua in re fides summa et Capituli post cujusvis mortem exacta vigilantia exigitur«.

Praksa na koju se pozivaju kaptolski sta-tuti, osniva se prema nekim bilješkama u kaptolskom arkivu, na odredbi tridentinsko-ga koncila, a prema drugima na ustanova-ma trnavske provincijalne sinode.

U starije doba, dok je crkva posjedovala još manje knjiga, nije postojala posebna